

MARIAN Z. STEPULAK

Postawy młodzieży wobec katechezy szkolnej w świetle badań maturzystów z diecezji siedleckiej

Ojciec święty Jan Paweł II w adhortacji apostołskiej *Catechesi tradendae* podkreśla znaczenie katechezy ludzi młodych, która zwykle odbywa się w warunkach szkolnych.

W szczególny sposób Synod przyniósł wielką korzyść całemu Kościołowi, starając się z jak największą dokładnością ukazać złożony obraz współczesnej młodzieży; gdy ukazał, że młodzież ta używa swoistego języka, na który z cierpliwością i mądrością trzeba umieć przetłumaczyć orędzie Chrystusowe, nie wypaczając go; gdy wbrew pozorom dowiódł, że młodzi mają, chociaż w sposób ukryty i niejasny, więcej niż podatną wolę i otwarty umysł, a nawet prawdziwe pragnienie poznania, kim jest „Jezus, którego zwą Chrystusem” (Mt 1,16); gdy wreszcie wyjawiał, że praca katechetyczna, jeśli chce się ją pełnić dokładnie i poważnie, jest dziś trudniejsza i bardziej męcząca niż kiedykolwiek, a to z powodu przeszkód i trudności wszelkiego rodzaju, który napotyka, jednakże przynosi ona równocześnie więcej pociechy, zważywszy na głębię odpowiedzi dawanych przez dzieci i młodzież. Jest to skarb, na który Kościół może i powinien liczyć w nadchodzących latach¹.

Historia katechezy sięga do samej Ewangelii, która bardzo często nazywana bywa prakatechezą². Bezpośrednią kontynuacją tego nauczania jest popaschalna katecheza apostołska³. Świadectwem katechezy tamtych czasów są m.in. Dzieje Apostołów oraz listy Apostołów. Katecheza była wspierana i umacniana poprzez liczne świadectwa cudów.

Marian Z. S T E P U L A K, ks. prof. WSEI dr hab., Zakład Psychologii Ogólnej i Diagnozy Psychologicznej, Wydział Pedagogiki i Psychologii, Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie, e-mail: mstepulak@pwsz.chelm.pl

¹ Jan Paweł II: Adhortacja apostołska *Catechesi tradendae*. Watykan 1979 nr 40.

² E. Okońska: *Nauczyciel religii w szkole. Tezy. Poszukiwania. Propozycje*. UKW. Bydgoszcz 2006 s. 43.

³ A. Orzyk: *Wokół natury koncepcji i treści katechezy*. Warszawa 2009 s. 67.

Intensywny etap katechezy przypada również na okres działalności Ojców Kościoła. Wiodącą była tutaj instytucja katechumenatu, która spełniała funkcję wychowawczą i edukacyjną. Końcowym stadium takiej katechizacji było przyjęcie chrztu świętego⁴.

W średniowieczu Kościół podjął w szczególny sposób katechezę chrześcijańskich rodziców. Odbывała się ona podczas nabożeństw. Jednakże okazało się, że ta forma katechezy nie jest wystarczająca. Dlatego też zaczęły powstawać szkoły parafialne, klasztorne, kolegiackie, katedralne, a nawet pierwsze uniwersytety⁵.

W XIV w. powstają pierwsze dzieła katechetyczne, które zawierały w swoim tytule słowo „katechizm”. Po Soborze Trydenckim katecheza przyjmuje postać polemiki z protestantyzmem i intelektualizmem. W tym czasie zrodził się nowy ruch w Kościele, który podejmował misję katechizacyjną, do której włączał ludzi świeckich. Było to utworzone w 1571 roku Arcybractwo Nauki Chrześcijańskiej⁶.

Wiek XX obfitował w wydawanie dokumentów Kościoła odnoszących się do katechezy. Pierwszy z ważnych dokumentów to dekret apostolski Piusa X *Quam singularis* z 1919 roku, który ograniczał się do uregulowania warunków przystępowania dzieci do sakramentu pokuty i Eucharystii. Kolejny dokument Piusa XI *Orbem catholicum* ustanowił nowy urząd watykański do spraw katechezy – *Officium catechisticum*, które miało być centralną instytucją sprawującą nadzór nad katechezą w całym Kościele. Inny dekret tegoż papieża *Proclamo sane* z 1935 roku nakazał tworzenie w każdej diecezji urzędu do spraw katechizacji. Zadaniem takiej instytucji miało być sprawowanie nadzoru nad nauczaniem religii w parafiach, szkołach, urządzenie zjazdów i kursów katechetycznych⁷.

Nowy kształt katechezie nadał Sobór Watykański II, który poruszył zagadnienie katechezy we współczesnym świecie. W 1971 r. został opracowany przez Kongregację ds. Duchowieństwa dokument, a który ogłosił Paweł VI pt. *Directorium Catechisticum Generale*. Było to konkretna odpowiedź na konstytucję soborową *Gaudium et spes*. W dokumencie tym została ukazana rola katechezy w życiu Kościoła w kontekście przemian współczesnego świata⁸.

W 1975 r. Paweł VI promulgował adhortację apostolską *Evangelii nuntiandi*, w której poruszony został problem katechezy jako szczególnego działania ewangelizacyjnego w ramach wielkiej misji Kościoła. Natomiast w 1979 r. Jan Paweł

⁴ E. Okońska, dz. cyt., s. 44.

⁵ Tamże, s. 45.

⁶ Tamże, s. 46.

⁷ Tamże, s. 46–47.

⁸ C. Rogowski: *Edukacja religijna. Założenia – uwarunkowania – perspektywy rozwoju*. Lublin 2002 s. 11.

II ogłosił adhortację apostołską *Catechesi tradendae*, poświęconą katechizacji we współczesnym świecie⁹.

Niniejsza prezentacja składa się z dwóch zasadniczych części. Pierwsza z nich odnosi się do teoretycznych podstaw badań, a druga do badań empirycznych. W części pierwszej zostaną poddane naukowej refleksji zagadnienia związane ze specyfiką katechezy szkolnej w kontekście katechizowanej młodzieży oraz form, rodzajów i metod, a także sukcesów i wyzwań związanych z nauczaniem religii. W części drugiej zaś zostanie zaprezentowana strategia badań oraz prezentacja i analiza badań ankietowych młodzieży maturalnej. Całość artykułu zostanie zamknięta podsumowaniem i wnioskami.

I. Teoretyczne podstawy badań

Maturzyści, którzy zostali poddani badaniom z zaciekawieniem przystąpili do udzielania odpowiedzi na pytania ankietowe. Wydaje się, iż przedstawiony im problem badawczy był dla nich bardzo interesujący od strony poznawczej. Wskazywał też na to, że młodzi ludzie nie mieli okazji w takiej formie wypowiedzieć się na temat katechezy szkolnej. Odpowiedzi badanych były w większości bardzo dojrzałe i wskazywały na to, iż młodzież potraktowała poważnie zlecone im zadanie. Z drugiej strony uzyskane wyniki stanowią dużą wartość poznawczą w obszarze teologii, socjologii i psychologii religii. Warto dodać, iż takie badania prowadzone są już od kilkunastu lat i stanowią przykład naukowego wyzwania dla alumnów Wyższego Seminarium Duchownego w Siedlcach. Ubiegłoroczne badania dotyczyły postaw młodzieży wobec kultów publiczności¹⁰.

1. Pojęcie katechezy

Katecheza to jedna z fundamentalnych form posługi słowa w Kościele. Czasownik katechizować pochodzi z greckiego (*katēchein*). Od strony etymologicznej składa się z dwóch słów: z przedrostka *kata* i czasownika *ēcheō*. Przedrostek *kata* wskazuje na kierunek – z góry na dół, czasownik *ēcheō* oznacza „brzmieć”, „rozbrzmiewać”. W tym przypadku chodzi o głos ludzki, którego rozbrzmiewający dźwięk wywołuje u słuchającego go człowieka echo¹¹.

Odnosząc się do współczesnych dokumentów Kościoła katecheza jest pogłębianym przekazem orędzia Bożego. Zawiera ona w sobie trzy zasadnicze elemen-

⁹ Z. S. Iwański: *Katecheza w szkole. Szansa czy wyzwanie?* Toruń 1998 s. 42.

¹⁰ M. Z. Stepulak: *Kulty publiczności w świetle badań maturzystów z diecezji siedleckiej*. „Teologia Praktyczna”. T. 11: 2010 s. 51–75.

¹¹ R. Murawski: *Katecheza*. W: *Leksykon teologii pastoralnej*. Red. R. Kamiński i in. Lublin 2006 s. 344.

ty: 1) biblijny (katecheza przekazuje orędzie Boże); 2) teologiczno-doktrynalny (pogłębia je refleksja teologiczną); 3) egzystencjalny (przekazuje treści religijne wprost do człowieka)¹².

W dokumentach Kościoła można zauważyć trzy funkcje katechezy: 1) nauczanie; 2) wychowanie; 3) wtajemniczenie. W tym też kontekście Jan Paweł II pisze: *Katecheza jest wychowaniem w wierze dzieci, młodzieży i dorosłych, a obejmuje przede wszystkim nauczanie doktryny chrześcijańskiej, przekazywane na ogół w sposób systematyczny i całościowy, dla wprowadzenia wierzących w pełnię życia chrześcijańskiego*¹³.

Katecheza zatem stanowi fundament duszpasterskiej działalności Kościoła. Łączy się ona nie tylko z przekazywaniem prawd wiary, ale także jest specyficznym rodzajem wychowania moralnego, religijnego i duchowego.

2. Problematyka katechezy szkolnej

Zagadnienie katechezy szkolnej, bądź też nauczania religii w szkole bierze początek od okresu Oświecenia. Wtedy to właśnie został wprowadzony powszechny obowiązek podstawowego nauczania, a edukacja została poddana konkretnych organom państwowym. Dopiero od końca XVIII wieku zaczęto używać terminu „nauka religii” jako równoznacznego z terminem katecheza. Przeciwnicy tego pierwszego terminu zarzucali mu konfesyjny charakter, nie odpowiadający naturze szkoły świeckiej i pluralistycznej. Niektórzy twierdzili, iż nie da się pogodzić szkolnego wymiaru nauki religii z naturą orędzia zbawienia. Orędzie to bowiem ma bardzo dynamiczny i wyzwalający charakter, który wyzwala człowieka z ograniczeń, schematów i stereotypów. Zwolennicy terminu „nauka religii” uważali z kolei, że szkoła ma obowiązek informować ucznia o fakcie religii w życiu społecznym i kulturalnym. Religia i kultura bowiem są integralnym elementem wychowania¹⁴.

*Obecnie forma, podstawy prawne, aspekty wyznaniowe i obligatoryjność, modele i cele nauki religii różnią się od siebie, czasami wewnątrz tego samego kraju. Przyczyn takiego stanu rzeczy należy szukać w fakcie, że systemy szkolnego nauczania podlegały różnym procesom rozwojowym*¹⁵.

W warunkach Polski powojennej trudno mówić o ciągłości katechizacji szkolnej. Stąd też pojęcia katecheza szkolna i nauka religii przenikały się wz-

¹² Tamże, s. 344.

¹³ Jan Paweł II: Adhortacja apostolska *Catechesi tradendae*, dz. cyt., nr 18 [za R. Murawski, dz. cyt., s. 344].

¹⁴ K. Misiaszek: *Nauczanie religii w szkole*. W: *Leksykon teologii pastoralnej*, dz. cyt., s. 539.

¹⁴ Tamże, s. 344.

¹⁵ Tamże, s. 344.

jemnie. Nauka religii w szkole odbywała się od momentu wyzwolenia, aż do 1961 r. Dnia 15 lipca 1961 r. zgodnie z ustawą sejmową usunięto ze szkół nauczanie religii. W związku z tym katechizacja została przeniesiona na teren parafii, która niestety nie była do tego zadania przygotowana. Trudno bowiem było przyjąć tak dużą liczbę dzieci i młodzieży, a poza tym brakowało wykształconej kadry katechetycznej. Do tego prowadzono w niektórych parafiach w niedzielę katechezę ogólną dla młodzieży dojeżdżającej do szkół w ciągu tygodnia. Niestety liczba młodzieży uczestniczącej w katechezie parafialnej zaczęła spadać. Spowodowane to było zakazem władz szkolnych, aby młodzież przychodziła do sal parafialnych¹⁶. Mimo tych trudności katecheza dzieci i młodzieży przy parafiach coraz bardziej stawała się silniejsza w aspekcie podwyższania jakości edukacyjnej.

Dnia 3 sierpnia 1990 r. Minister Edukacji Narodowej Henryk Samsonowicz wydał instrukcję dotyczącą powrotu nauczania religii do szkoły w roku szkolnym 1990/1991. W jej świetle we wszystkich państwowych przedszkolach, szkołach podstawowych i ponadpodstawowych, jak również i w szkołach specjalnych i szpitalnych lekcja religii miała się odbywać na zasadach fakultatywnych. Instrukcja określała, iż nauczycielem religii może zostać tylko ta osoba (duchowna lub świecka), która ma odpowiednie pisemne przyzwolenie od swojego biskupa diecezjalnego. Z powodu trudnej sytuacji ekonomicznej państwa jako rozwiązanie tymczasowe przyjęto, że księża nauczający religii nie będą pobierali z tego tytułu żadnych świadczeń finansowych, przysługujących innym nauczycielom. Podjęto również postanowienie, iż nauka religii we wszystkich typach szkół ma się odbywać w wymiarze dwóch godzin tygodniowo w oparciu o program zatwierdzony przez władze kościelne¹⁷.

Bardzo ważnym aktem prawnym w aspekcie katechezy w szkole był podpisany 8 lipca 1995 r. *Konkordat między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską*, gdzie w art.12 została zagwarantowana obecność religii w szkole. Religia jako przedmiot nauczania w szkole została potwierdzona przez art.53 ust.4 *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej* uchwalonej przez Zgromadzenie Narodowe 2 kwietnia 1997 r. Czytamy tam m.in.: *Religia Kościoła lub innego związku wyznaniowego o uregulowanej sytuacji prawnej może być przedmiotem nauczania w szkole, przy czym nie może być naruszona wolność sumienia i religii innych osób.*

Dzięki podpisaniu Konkordatu i Konstytucji oraz ustawy o systemie oświaty, sytuacja nauczania religii w szkole w Polsce została całkowicie unormowana od strony prawnej¹⁸.

¹⁶ P. K i n d r a c k i: *Katechizacja dzieci i młodzieży w diecezji siedleckiej w latach 1961–1990*. Siedlce 2009 s. 149–150.

¹⁷ M. P a l u s z k i e w i c z: *Katechizacja szkolna w diecezji siedleckiej w latach 1990–2005*. Siedlce 2008 s. 47.

¹⁸ Tamże, s. 49.

Od 1998 roku pod kierunkiem ks. prof. Jana Szpeta przygotowano podstawę programową nauczania religii katolickiej w szkole. Wynikiem tych intensywnych prac była *Podstawa programowa oraz program nauki religii dla szkół podstawowych, gimnazjum i szkół ponadpodstawowych*¹⁹.

Znaczącym dokumentem kościelnym na temat nauki religii w szkole był *Program nauczania religii z nazwą własną Życiem odpowiemy na wezwanie Boże*. Został on zatwierdzony 20 września 2001 r. przez Komisję Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski²⁰.

Warto podkreślić, iż współczesny model katechezy szkolnej ulega pewnym przewartościowaniom:

- od katechezy doktrynalnej, która stawia przede wszystkim na przekaz formuł językowych do katechezy doświadczenia egzystencjalnego;
- od katechezy nauczającej, wychodzącej z tekstów i zapisów dogmatycznych, do katechezy zakładającej doświadczenie tego, czym jest chrześcijaństwo;
- od katechezy indywidualnej, prywatnej, opartej na indywidualnej relacji z osobą katechety, do katechezy wspólnotowej, w kontekście życia chrześcijańskiego;
- od katechezy skupionej na konkretnym wymaganiu wiary, do katechezy skoncentrowanej na żywym uczniu, na osobie wprowadzanej w odczuwanie chrześcijaństwa²¹.

Aktualnie są podejmowane prace nad przygotowaniem i wydawaniem nowych podręczników do katechizacji szkolnej w różnych ośrodkach akademickich i centrach diecezjalnych o kontekście wyżej wymienionych postulatów.

3. Specyfika rozwoju religijnego i duchowego młodzież maturalnej

Liczne badania nauczycieli, w tym również katechetów wskazują na fakt, iż mimo trudności rozwojowych okresu średniej adolescencji, a więc maturzystów, relacje interpersonalne nauczyciel – uczeń są poprawne, a nawet bardzo ciepłe i życzliwe. Według badań przytaczanych przez J. Zowczaka 57,00% badanych nauczycieli swoje relacje z młodzieżą określa jako życzliwe. Jako dobre określa je jedna czwarta nauczycieli (25,80%), natomiast jako partnerskie uznaje je 9,00% badanych, ale tylko 2,30% zadeklarowało, jako relacje rodzinne. Przy tym należy

¹⁹ Zob. Konferencja Episkopatu Polski. Komisja Wychowania Katolickiego: *Podstawa programowa orz program nauki religii dla szkół podstawowych, gimnazjów i szkół ponadpodstawowych*. Poznań 1999 [za M. Paluszkie wicz, dz. cyt., s. 51].

²⁰ M. Paluszkie wicz, dz. cyt., s. 52.

²¹ K. Póltorak: *Parafia a proces inicjacji chrześcijańskiej. 5 lat po II Polskim Synodzie Plenarnym*. „Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne”. R. 3: 2004 nr 2 s. 198–199 [za P. M a z u r: *Podstawy pedagogiki pastoralnej*. Kraków 2011 s. 386].

stwierdzić, iż 2,60% nauczycieli określa swoje relacje z uczniami jako służbowe²².

Podobne zdanie na temat relacji nauczyciel – uczeń, a zwłaszcza katecheta – uczeń wyrażają na podstawie moich własnych badań maturzyści diecezji siedleckiej²³.

Taki poziom relacji młodzieży z nauczycielami religii można uznać za zadowalający z tego powodu, iż młodzież doznaje pewnych wątpliwości religijnych na skutek zauważalnych braków w religii zinstytucjonalizowanej, zwłaszcza w postawach wobec jej członków. W tym okresie rozwija się umiejętność krytycznego spoglądania na otaczającą rzeczywistość. Jest też ono rezultatem intensywnego procesu racjonalizacji²⁴. Katechizacja szkolna włącza się w ewidentny sposób w integralny model wychowania. Bierze bowiem odpowiedzialność za wychowanie ku wartościom i wychowanie ku dojrzałej miłości. Jest to ważne w sytuacji, kiedy dochodzi do wzajemnego wykluczania się różnych modeli wartości. Współcześnie można mówić o następujących modelach przemian wartości i norm moralnych: 1) sekularyzacja moralności, czyli odchodzenie od modelu moralności chrześcijańskiej; 2) indywidualizacja moralności powiązana z postmodernistycznym rozpadem wartości; 3) przemiana wartości, rozpad dawnych wartości i tworzenie się nowych, dopasowanie do społeczeństwa pluralistycznego; 4) reorientacja wartości moralnych w duchu chrześcijańskim, niekiedy o charakterze fundamentalistycznym, lub też ożywienie moralne bez zabarwienia religijnego (rewitalizacja moralności)²⁵.

W dawnej literaturze psychologicznej przyjmowano, że wczesna młodość to okres „burzy i naporu”, w którym ma miejsce ostateczne ustosunkowanie się do religii i religijności własnej. Twierdzi się, że w tym czasie toczy się walka o własny światopogląd, gdzie „niebo staje w płomieniach” i następuje kryzys tożsamości²⁶. W tym kontekście powstają konflikty z dorosłymi, szczególnie z rodzicami, które to mogą prowadzić do zakwestionowania prezentowanej przez nich religijności. Młodzież przeżywa obawy i niepokoje związane z doznaniem seksualnymi, które są niezgodne z normami i zasadami religijnymi. W takiej sytuacji może

²² *Etos nauczycieli w warunkach polskiej transformacji*. Warszawa 2009 s. 467.

²³ M. Stepulak: *Ksiądz – nauczyciel – psycholog w ocenie młodzieży klas maturalnych. Psychologiczne badania własne*. W: *Psychologia współczesna: oczekiwania i rzeczywistość*. Red. M. Ledzińska, G. Rudkowska, L. Wrona. Kraków 2005 s. 350–358.

²⁴ P. Mąkosza: *Katecheza młodzieży gimnazjalnej w Polsce*. Lublin 2009 s. 111.

²⁵ J. Mariński: *Kryzys moralny czy transformacja wartości*. Lublin 2001 s. 27 [za B.M. Parysiewicz: *Wychowanie do miłości. Studium z duszpasterstwa rodzin*. Lublin 2010 s. 247–248].

²⁶ M. Z. Stepulak: *Relacyjny wymiar rozwoju osobowego w systemie rodzinnym*. Lublin 2010 s. 213.

się rodzić głęboki konflikt sumienia, który niekiedy powoduje odejścia od wiary, bądź też jest źródłem negatywnej i agresywnej postawy wobec wiary i religii²⁷.

Bóg dla ludzi w wieku maturalnym jawi się jako Ktoś tajemniczy, ale równocześnie przyjazny i bliski. Dla chłopców bliższy jest Bóg Stworzyciel, Pierwsza Przyczyna, a dla dziewcząt Bóg Miłosierdzia, Bóg serca. Wielu psychologów wyraża przekonanie, że okres szkoły średniej może charakteryzować się buntem wobec Boga. Następuje to zwykle w sytuacji doświadczania niezawinionego cierpienia, choroby, nagłej śmierci kogoś bliskiego. Młody człowiek nabywa wątpliwości, czy Bóg opiekuje się nim, skoro dopuszcza tyle ciężkich doświadczeń. W życiu modlitewnym i duchowym obserwuje się w tym wieku modlitwę prośby, mało jest natomiast codziennej spontaniczności i dynamiki oraz zawierzenia w relacjach z Bogiem²⁸. W tym okresie rozwojowym pojawia się też szereg paradoksów życia religijnego i duchowego. Zauważa się, że wtedy bywa najwięcej nawróceń, ale także najwięcej wątpliwości i spadek praktyk religijnych. Taki stan rzeczy można by wytłumaczyć tym, że czas dojrzewania jest jednym z najbardziej znaczących okresów, w których podejmuje się szereg ważnych decyzji odnoszących się do wartości, tożsamości oraz religijnej orientacji²⁹.

Warto zaznaczyć, iż możliwe jest udzielenie pomocy młodzieży w aspekcie przeżywanych przez nią kryzysów, konfliktów i paradoksów. Chodzi o to, aby uczyć młodych ludzi dostrzegać Boga przez doświadczenie sensu życia, analizę własnego sumienia, kontakt z właściwymi grupami młodzieżowymi, uczenie różnych form modlitwy³⁰.

Podejmując badania maturzystów w kontekście katechezy szkolnej należy uwzględnić wszystkie prawidłowości charakterystyczne dla ich rozwoju religijno-duchowego.

II. Badania empiryczne

W części empirycznej zostanie zaprezentowana strategia badań własnych, metoda badawcza oraz ilościowa i jakościowa analiza uzyskanych wyników.

Strategia badań

W badaniach uczestniczyło 1272 osoby, w tym 612 dziewcząt i 660 chłopców. W przeliczeniu na dane procentowe stanowiło to 51,89 % chłopców oraz

²⁷ *Psychologia dla teologów*. Red. J. Makselon. Kraków 1990 s. 292.

²⁸ M. Z. Stepulak: *Relacyjny wymiar rozwoju osobowego w systemie rodzinnym*, dz. cyt., s. 213.

²⁹ M. Agryle, B. Beit-Hallahmi: *The social psychology of religion*. London – Boston 1975 s. 65 [za M. Z. Stepulak: *Relacyjny wymiar rozwoju osobowego w systemie rodzinnym*, dz. cyt., s. 214].

³⁰ J. Makselon, dz. cyt., s. 292.

48,11 % dziewcząt. Badania odbywały się następujących szkołach średnich w diecezji siedleckiej:

1. Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych im. Ignacego Wyszogoty Zakrzewskiego w Żelechowie.
2. Zespół Szkół Zawodowych nr 2 im. Marii Dąbrowskiej w Dęblinie.
3. Zespół Szkół Ekonomicznych im. Marii Dąbrowskiej w Międzyrzecu Podlaskim.
4. Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych im. Unitów Podlaskich w Międzyrzecu Podlaskim
5. Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych nr w Łosicach.
6. Zespół Szkół nr 3 Rolnicze Centrum Kształcenia Ustawicznego im. Stanisława Staszica w Łosicach.
7. Zespół Szkół Ogólnokształcących im. Jana III Sobieskiego w Sobieszynie.
8. Zespół Szkół im. Kajetana hr. Kickiego w Sobieszynie.
9. Liceum Ogólnokształcące im. Władysława Zawadzkiego w Wisznicach.
10. Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Jabłoni
11. Liceum Ogólnokształcące im. Bohaterów Warszawy w Terespolu
12. Zespół Szkół Zawodowych nr 2 im. L. Wyczółkowskiego w Rykach
13. I Katolickie Liceum Ogólnokształcące im. Świętej Rodziny w Siedlcach
14. Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych im. Jana Pawła II w Radzynie Podlaskim
15. Zespół Szkół Zawodowych nr 1 im. Komisji Edukacji narodowej w Białej Podlaskiej
16. Zespół Szkół im. Władysława Stanisława Reymonta w Małaszewiczach
17. Katolickie Liceum Ogólnokształcące im. Cypriana Norwida w Białej Podlaskiej
18. I Liceum Ogólnokształcące im. Mikołaja Kopernika w Parczewie
19. IV Liceum Ogólnokształcące im. Jana Pawła II w Łukowie
20. Liceum Ogólnokształcące im. Batalionów Chłopskich w Adamowie.

Badania przeprowadzali uczniowie II roku Wyższego Seminarium Duchownego w Siedlcach – Opolu pod moim kierunkiem naukowym³¹. W niniejszej prezentacji nie stawia się hipotezy głównej, ani hipotez szczegółowych, ponieważ sformułowane w metodzie pytania wyznaczają kierunek naukowych poszukiwań. Metodę badań stanowiła ankieta psychologiczna w następującej formie:

Katecheza szkolna

INSTRUKCJA: Poniższa ankieta ma charakter anonimowy. Prosimy o udzielenie szczerych i pełnych odpowiedzi na podane niżej pytania. Kolejność udzielania odpowiedzi jest dowolna (należy podać numer pytania, na które odpowiadamy).

Dane personalne: Płeć..... Wiek..... Typ szkoły (liceum, technikum, inne)..... Miejsce zamieszkania (miasto, osada, wieś).....

1. Prosimy o określenie Swojej religijności według podanych niżej kryteriów, rozumiejąc, iż wyrażają one zgodność Twojej deklarowanej wiary z praktyką codziennego życia (wybierz kategorię poprzez podkreślenie):

³¹ Emil A g a c k i, Kamil F r a c z e k, Marcin G n y s z k a, Michał G o s k, Robert J ę d r y c h, Paweł K a c z o r o w s k i, Jarosław M a t e j e k, Łukasz M i c h a l u k, Sebastina M u ć k a, Łukasz N a c z a s, Mariusz N e j r a n o w s k i, Paweł P a j d o s z, Marcin P r u d a c z u k, Mateusz S u d e w i c z, Łukasz S u l e j, Paweł T o m a s z e w s k i, Jakub W y r o z ę b s k i, Marek Ż y ł k a.

- a. bardzo religijny;
- b. religijny;
- c. średnio religijny;
- d. słabo religijny;
- e. poszukujący;
- f. niereligijny – obojętny;
- g. niereligijny – walczący.

2. Jakie jest Twoje zdanie co do miejsca nauczania religii w szkole?
3. Czy Twoim zdaniem katecheza szkolna jest potrzebna? Uzasadnij Swoje zdanie.
4. Co sądzisz o poziomie katechizacji w Twojej szkole?
5. Jakie są Twoje propozycje co do tematyki, która byłaby podejmowana na lekcjach religii?
6. Czy Twoim zdaniem można by lekcje religii zastąpić etyką ? Uzasadnij wypowiedź.
7. Kim jest dla Ciebie osoba katechety (ksiądz, siostra zakonna, osoba świecka)?
8. W jaki sposób katecheza szkolna wpływa na rozwój Twojego życia moralnego i religijnego?
9. Co sądzisz na temat pozalekcyjnych zajęć z religii służących Twojej moralnej i religijnej formacji?
10. Jakie jest Twoje zdanie na temat Twojej motywacji w kontekście uczęszczania na lekcje religii?

Serdecznie dziękujemy za udział w badaniach. Dzięki Twojemu zaangażowaniu otrzymamy informacje, które będą nam służyły pomocą w przygotowywaniu nowych duszpasterskich metod w pracy katechetycznej z młodzieżą.

1. Deklarowana religijność maturzystów

L.p.	Religijność	Dz.(N)	%	Ch.(N)	%	Razem(N)	%
1.	Bardzo religijny	20	3,27	19	2,89	39	3,07
2.	Religijny	242	39,55	185	28,03	427	33,57
3.	Średnio religijny	232	37,90	265	40,15	497	39,07
4.	Słabo religijny	69	11,27	102	15,46	171	13,44
5.	Poszukujący	27	4,42	35	5,30	62	4,88
6.	Niereligijny obojętny	10	1,63	39	5,90	49	3,85
7.	Niereligijny walczący	12	1,96	15	2,27	27	2,12
	RAZEM	612	100	660	100	1272	100

Najliczniejszą grupę stanowią osoby o deklaracji średnio religijnych, jest w tym 39,07% chłopców i dziewcząt. Średni poziom religijności deklaruje 40,15% chłopców oraz 37,90% dziewcząt, co wskazuje na pewną nieznaczną różnicę. 33,57% stanowią osoby religijne w tym 39,55% dziewcząt i 28,03% chłopców. W tym przypadku zauważa się znacznie większy odsetek osób religijnych w grupie badanych dziewcząt. Osoby bardzo religijne stanowią tylko 3,07% osób badanych. Różnice między chłopcami i dziewczętami są w tym przypadku niewielkie. Taka tendencja pojawia się w ostatnich kilkunastu latach prowadzonych przeze mnie badań. 13,44% badanych uważa się za słabo religijnych, w tym 15,46% to chłopcy, a 11,27% to dziewczęta. Jako osoby poszukujące deklaruje się 4,88% respondentów (4,42% dziewcząt i 5,30% chłopców). Osoby niereligijne obojętne,

stanowią łącznie 3,85%. Natomiast za osoby niereligijne walczące uważa się 2,12% osób. W tym kontekście można powiedzieć, iż generalnie badani maturzyści deklarują dosyć wysoką religijność w sensie ilościowym, natomiast konkretne ich wypowiedzi wskazują na ogromne różnice jakościowe w ich religijności. Potwierdzają to coroczne badania maturzystów w diecezji siedleckiej.

2. Jakie jest Twoje zdanie co do miejsca nauczania religii w szkole?

L.p.	Kategorie	Dz.(N)	%	Ch.(N)	%	Razem (N)	%
1.	Religia powinna być w szkole	461	75,36	430	65,15	891	70,05
2.	Religia powinna być poza szkołą	32	5,24	97	14,70	129	10,14
3.	Religia powinna być przy kościele	4	0,65	1	0,15	5	0,40
4.	Nie mam zdania	55	8,90	76	11,52	131	10,29
5.	Brak odpowiedzi	16	2,64	7	1,06	23	1,81
6.	Inne	44	7,21	49	7,42	93	7,31
	RAZEM	612	100.00	660	100.00	1272	100.00

Wyniki badań wyraźnie pokazują, iż młodzież maturalna deklaruje przekonanie, że religia powinna być nauczana w szkole (70,05% respondentów). Za religią w szkole bardziej opowiadają się dziewczęta – 75,35%, a mniej chłopcy 65,15%. 10,14% uważa, że religia powinna być nauczana poza szkołą. Taką deklarację bardziej składają chłopcy (14,70%) niż dziewczęta (5,24%). Bardzo mały odsetek respondentów (0,40%) chce, aby religia jako przedmiot nauczania była przy kościele. Dosyć wysoki odsetek badanych maturzystów nie ma na ten temat zdania (10,29%). Inne opinie stanowią 7,31%. 1,81% młodzieży nie udzieliło odpowiedzi na to pytanie. Jako przykład można przytoczyć następujące wypowiedzi:

DZIEWCZYNA, lat 18: Myślę, że szkoła jest bardzo dobrym miejscem do nauki religii przede wszystkim ze względu na łatwość dotarcia na te lekcje. Gdyby religia odbywała się poza szkołą, wiele osób miałyby kłopot z dotarciem na nie.

CHŁOPIEC, lat 18: Szkoła jest miejscem, które ma za zadanie wychowywać ludzi i budować ich charakter. Religia pomoże nauczyć się ludziom zasad moralnych, które potem będzie można wcielić w życie i które pomogą być lepszymi ludźmi.

DZIEWCZYNA, lat 18: Religia w szkole powinna być, to normalny przedmiot szkolny.

CHŁOPIEC, lat 18: Uważam, że jeżeli ktoś chce się uczyć religii to każde miejsce będzie dobre. Szkoła jednak jednoczy ze sobą ludzi z różną wiarą, więc nie każdemu może to odpowiadać. Jednak dla ludzi wierzących jest to odpowiednie miejsce, ponieważ pracujemy tutaj nad swoją religijnością jakby wspólnie.

DZIEWCZYNA, lat 19: Moim zdaniem nauka religii nie powinna odbywać się w szkole. Powinna odbywać się w specjalnych salach katechetycznych.

CHŁOPIEC, lat 19: Uważam, że szkoła jest dobrym miejscem do nauczania religii, ponieważ możemy wyrażać swoje poglądy i patrzeć na błędy i doświadczenia innych, te doświadczenia możemy wdrażać w swoje życie.

3. Czy Twoim zdaniem katecheza szkolna jest potrzebna? Uzasadnij Swoje zdanie

L.p.	Kategorie	Dz.(N)	%	Ch.(N)	%	Razem (N)	%
1.	Jest potrzebna	520	84,97	499	75,61	1019	80,11
2.	Nie jest potrzebna	61	9,97	113	17,12	174	13,68
3.	Nie mam zdania	15	2,45	34	5,15	49	3,85
4.	Brak odpowiedzi	2	0,32	–	–	2	0,16
5.	Inne	14	2,29	14	2,12	28	2,20
	RAZEM	612	100,00	660	100,00	1272	100,00

Bardzo ciekawe okazują się być wyniki odnoszące się do ważności katechezy szkolnej. Zdecydowana większość młodzieży wyraża przekonanie, że katecheza szkolna jest bardzo potrzebna. Taką opinię deklaruje 80,11% respondentów. Za ważnością katechezy szkolnej wypowiada się 75,61% chłopców oraz 84,97% dziewcząt. Potwierdza to opinię, iż dziewczęta są bardziej otwarte na wiarę i religijność. Chłopcy zaś są w tej kwestii bardziej sceptyczni. Tylko 13,68% badanych uważa, że katecheza szkolna nie jest potrzebna. Tak sądzi 17,12% chłopców i 9,97% dziewcząt. Jedynie 3,85% maturzystów nie ma zdania na ten temat, a 0,16% młodzieży nie udzieliło odpowiedzi. Inne odpowiedzi stanowią 2,20%. Oto niektóre wypowiedzi:

DZIEWCZYNA, lat 19: *Uważam, że jest potrzebna, ponieważ pomaga młodzieży zrozumieć Boga.*

CHŁOPIEC, lat 19: *Katecheza szkolna mogłaby istnieć dla osób chętnych, zainteresowanych pogłębianiem swojej wiedzy religijnej.*

DZIEWCZYNA, lata 18: *Myszę, że katecheza jest potrzebna, ponieważ młodzież ucząc się w szkole wyniesie więcej i być może więcej zapamięta z lekcji religii.*

CHŁOPIEC, lat 19: *Dla niektórych potrzebna, dla niektórych niepotrzebna, każdy powinien mieć wybór czy wierzy w Boga czy nie.*

DZIEWCZYNA, lat 18: *Katecheza moim zdaniem jest potrzebna. Każdy kto uważa się za chrześcijanina powinien pogłębiać swoją wiedzę. Uczyć się o innych religiach.*

CHŁOPIEC, lat 18: *Katecheza w szkole jest potrzebna, ponieważ daje nam szansę na zadawanie pytań o wiarę i wspólne szukanie odpowiedzi na nie, na co Kościół podczas Mszy nie ma miejsca.*

4. Co sądzisz o poziomie katechizacji w Twojej szkole?

L.p.	Kategorie	Dz.(N)	%	Ch.(N)	%	Razem (N)	%
1.	Jest na wysokim poziomie	350	57,19	363	55,00	713	56,05
2.	Jest na średnim poziomie	131	21,40	150	22,73	281	22,09
3.	Jest na niskim poziomie	57	9,31	93	14,10	150	11,80
4.	Nie mam zdania	40	6,54	34	5,15	74	5,81
5.	Brak odpowiedzi	8	1,31	8	1,21	16	1,26
6.	Inne	26	4,25	12	1,81	38	2,99
	RAZEM	612	100,00	660	100,00	1272	100,00

W przypadku powyższego pytania notuje się dosyć wysoki odsetek maturzystów deklarujących wysoki poziom katechezy w ich szkole (56,05%). Deklaracja dziewcząt to 57,15% a chłopców 55,00%. Z średnim poziomem katechezy szkolnej opowiada się 21,40% dziewcząt oraz 22,73% chłopców co razem stanowi 22,09%. 11,80% respondentów uważa, że katecheza w ich szkołach jest na niskim poziomie. Tak twierdzi 11,80% maturzystów, w tym 9,31% dziewcząt i 14,10% chłopców. 5,81% młodzieży nie ma zdania na ten temat, 1,26% nie udzieliło odpowiedzi, a 2,99% udzieliło innych pojedynczych odpowiedzi. Na potwierdzenie należy powołać się na następujące odpowiedzi:

DZIEWCZYNA, lat 19: *W mojej szkole poziom nauczania religii jest wysoki. Katecheci starają się bowiem o to, aby jak najlepiej tłumaczyć, wyjaśniać młodzieży na czym zależy Kościołowi.*

CHŁOPIEC, lat 18: *Uważam, że poziom katechizacji jest wystarczający, ponieważ na katechezach są przedstawiane nie tylko zagadnienia czysto religijne, ale też inne dziedziny życia w tym kontekście.*

DZIEWCZYNA, lat 18: *Poziom katechizacji w mojej szkole jest dopasowany do poziomu nauczania całej placówki. Ogólnie rzecz biorąc nie za niski, nie za wysoki. Wynika to raczej z nastawienia młodzieży i jej niechęci do przyjęcia jakiegokolwiek wiedzy. Nie pozwala to w pełni zrealizować tematu.*

CHŁOPIEC, lat 19: *Poziom jest dobry, lekcje interesujące i ciekawe.*

DZIEWCZYNA, lat 17: *Poziom katechizacji w mojej szkole jest średni. Tematy są poruszane ogólnikowo. Większość osób nie włącza się do dyskusji. Katecheci nie pozwalają wyrazić swojej racji, opinii i zdania.*

CHŁOPIEC, lat 18: *W mojej szkole poziom katechizacji jest średni, ponieważ katecheta nie ma takiej siły przebiccia i nie potrafi zafascynować uczniów czy urozmaicić lekcji, przez co widzę po klasie, że nudzą się i hałasują.*

5. Jakie są Twoje propozycje co do tematyki, która byłaby podejmowana na lekcjach religii?

L.p.	Kategorie	Dz.(N)	%	Ch.(N)	%	Razem (N)	%
1.	Dotyczące codziennego życia	114	15,83	93	12,68	207	14,25
2.	Rodzina i małżeństwo	76	10,56	36	4,91	112	7,71
3.	Religia i wiara	168	23,33	158	21,56	326	22,42
4.	Moralność (etyka seksualna, bioetyka)	109	15,14	84	11,46	193	13,27
5.	Demonologia, opętanie, egzorcyzmy	43	5,97	44	6,00	87	5,99
6.	Brak odpowiedzi	48	6,67	65	8,87	113	7,79
7.	Nie mam zdania	61	8,47	141	19,24	202	13,90
8.	Inne	101	14,03	112	15,28	213	14,65
	RAZEM	720	100,00	733	100,00	1455	100,00

Badana młodzież maturalna deklaruje swoje zapotrzebowanie w katechezie na problemy egzystencjalne, odnoszące się do codziennego życia (14,25% odpowiedzi). Różnice między dziewczętami i chłopcami nie są zbyt duże. Innym postulowanym tematem jest problematyka rodziny i małżeństwa. Jest to ważne dla 10,56% odpowiedzi dziewcząt i 4,91% chłopców, co w sumie daje 7,71% odpo-

wiedzi. Kolejnym tematem dla 22,42% odpowiedzi jest religia i wiara. Między chłopcami i dziewczętami nie ma dużych różnic. Dla 5,99% respondentów interesującym zagadnieniem katechetycznym byłaby demonologia, opętanie czy egzorcyzmy. 7,79% młodzieży nie udzieliło odpowiedzi, 13,90% nie miało własnego zdania na ten temat, a 14,65% odpowiedzi wskazywało na pojedyncze problemy, które powinny być podjęte na katechezie.

Należy zwrócić uwagę na wybrane wypowiedzi maturzystów:

DZIEWCZYNA, lat 18: *Uważam, że na lekcjach religii powinny być podejmowane tematy związane z Kościołem i życiem religijnym ludzi.*

CHŁOPIEC, lat 18: *Nie mam określonej propozycji tematyki na lekcjach religii. Uważam, że katecheeci doskonale wiedzą, jakie tematy poruszać.*

DZIEWCZYNA, lat 19: *Myślę, że na religii można rozmawiać na wszystkie tematy z księdzem.*

CHŁOPIEC, lat 19: *Według mnie religia powinna być lekcją, która pozwala nam dowiedzieć się więcej o Bogu, ustalić swoje stanowisko, a nie tylko utrwalać to co już wiemy, co najwyżej zapamiętamy.*

DZIEWCZYNA, lat 18: *Odpowiadają mi obecne lekcje, podejmują one zarówno tematykę biblijną, jak i ukazują normy postępowania społecznego w ważnych sytuacjach życiowych.*

CHŁOPIEC, lat 18: *Powinniśmy rozmawiać więcej o rodzinie, jak ją stworzyć, wybrać dobrą żonę lub męża. Wytłumaczyć dziewczynom, żeby nie zachodziły w ciążę w wieku 17–18 lat, bo sobie życie marnują.*

6. Czy Twoim zdaniem lekcje religii można zastąpić etyką? Uzasadnij Swoją odpowiedź

L.p.	Kategorie	Dz.(N)	%	Ch.(N)	%	Razem (N)	%
1.	Można zastąpić	128	21,77	140	20,23	268	20,94
2.	Nie można zastąpić	344	58,50	386	55,78	730	57,03
3.	Nie mam zdania (Nie wiem czym zajmuje się etyka)	52	8,85	101	14,60	153	11,95
4.	Może być etyka i religia	6	1,02	6	0,87	12	0,94
5.	Brak odpowiedzi	15	2,55	21	3,03	36	2,81
6.	Inne	43	7,31	38	5,49	81	6,33
	RAZEM	588	100,00	692	100,00	1280	100,00

Uczniowie klas maturalnych (21,77% odpowiedzi dziewcząt), (20,23% odpowiedzi chłopców) deklarują przekonanie, że lekcje religii można zastąpić etyką. Natomiast 57,03% odpowiedzi uczniów wskazuje na to, że lekcji religii nie da się zastąpić etyką. 11,95% odpowiedzi respondentów to kategoria *nie mam ten temat zdania*, a wielu spośród tej grupy nie ma orientacji co jest przedmiotem etyki. Tylko 0,94% odpowiedzi młodych ludzi zawiera sugestię, że w szkole może być równocześnie religia i etyka. 2,81% maturzystów nie było w stanie udzielić odpowiedzi, a 6,33% miało inne zdanie na ten temat. A oto kilka wybranych wypowiedzi:

CHŁOPIEC, lat 18: *Lekcje religii nie powinno się zastępować etyką, chociaż można by było połączyć obydwa zagadnienia. Wtedy uczniowie dowiedzieliby się więcej o Bogu i stosowaniu Jego przykazań w życiu.*

DZIEWCZYNA, lat 18: *Można i sama z chęcią zamieniłabym religię na etykę. A z jakiego powodu? Bo są to przedmioty w pewnym sensie pokrewne, a nie każdy ma ochotę kolejny rok z rzędu wysłuchiwać tej samej katechezy. Poza tym, każdy powinien mieć prawo do decydowania na jaką lekcję chce uczęszczać.*

CHŁOPIEC, lat 18: *Religii nie można zastąpić etyką. Nie da się zastąpić mądrości płynącej z kilku tysięcy lat rozważań i nauk czymś, co wynaleziono kilkanaście lat temu. Etyka nie da nam odpowiedzi na wszystkie pytania.*

DZIEWCZYNA, lat 18: *Uważam, że etyka nie powinna zająć miejsca w szkole, bo religia to coś więcej niż przedmiot w szkole.*

CHŁOPIEC, lat 18: *Nie wiem, nigdy nie uczęszczałem na lekcje etyki, więc nie mogę porównać.*

DZIEWCZYNA, lat 19: *Lekcje religii nie powinny być zastępowane etyką, ponieważ nie przybliża nas ona do Kościoła tylko porusza sprawy społeczne, które nie do końca nas dotyczą.*

7. Kim jest dla Ciebie osoba katechety (ksiądz, siostra zakonna, osoba świecka)?

L.p.	Kategorie	Dz.(N)	%	Ch.(N)	%	Razem (N)	%
1.	Jest autorytetem i powiernikiem	400	60,80	349	49,36	749	54,83
2.	Zwykłym nauczycielem	172	26,14	270	38,20	442	32,38
3.	Specjalistą od spraw wiary i przedstawicielem Kościoła	18	2,73	15	2,12	33	2,44
4.	Brak odpowiedzi	25	3,80	20	2,83	45	3,30
5.	Nie mam zdania	20	3,03	25	3,96	45	3,30
6.	Inne	23	3,50	28	3,96	51	3,75
	RAZEM	658	100,00	707	100,00	1365	100,00

Ankietowani maturzyści wyrażają swoje opinie na temat ważności osoby katechety w ich oczach..54,83% odpowiedzi ankietowanych wskazuje na to, że osoba katechety jest dla nich autorytetem i powiernikiem. Tak uważa 60,80% (odpowiedzi) dziewcząt oraz 49,36% odpowiedzi chłopców. Widać zatem w tym przypadku znaczące różnice. Dla 32,38% odpowiedzi maturzystów katecheta jest zwyczajnym nauczycielem. W tym przypadku również zachodzą znaczące różnice pomiędzy dziewczętami i chłopcami (26,14% odpowiedzi dziewcząt), (38,20% odpowiedzi chłopców). Katecheta uznawany jest jako specjalista od spraw wiary, który reprezentuje Kościół (2,43% odpowiedzi). 3,31% (odpowiedzi) nie udzieliło żadnej odpowiedzi, 3,30% nie miało zdania w tej sprawie, a 3,75% miało inną, jednostkową opinię w tej kwestii. W tym kontekście ważne są niektóre wypowiedzi maturzystów:

DZIEWCZYNA, lat 19: *Ksiądz jest dla mnie jednym z najlepszych nauczycieli. Umie zrozumieć człowieka, a także dobrze doradzić i pomóc.*

CHŁOPIEC, lat 19: *Dla mnie osoba katechety to tak jakby drogowskaz, żeby dojść do Boga i być w niebie, postępować zgodnie z przykazaniami.*

DZIEWCZYNA, lat 18: *Katecheta jest dla mnie osobą ważną, której należy się szacunek. Wydaje mi się, że w każdej dręczącej sprawie znajdziemy w katechezie wsparcie.*

CHŁOPIEC, lat 18: *Nasz ksiądz katecheta jest uważany przez wszystkich za przyjaciela, ma z nami bardzo dobrą relację.*

DZIEWCZYNA, lat 18: *Jest dla mnie osobą, która wyjaśnia prawdy i rozjaśnia rzeczy niewiadome.*

CHŁOPIEC, lat 18: *Dla mnie osoba katechety (ksiądz, siostra zakonna, osoba świecka) jest osobą, która przekazuje mi cenne informacje o Bogu.*

8. W jaki sposób katecheza szkolna wpływa na rozwój Twojego życia moralnego i religijnego?

L.p.	Kategorie	Dz.(N)	%	Ch.(N)	%	Razem (N)	%
1.	Ma znaczący wpływ	376	62,67	331	48,60	707	55,19
2.	Ma minimalny wpływ	35	5,83	67	9,83	102	7,96
3.	Nie ma wpływu	137	22,83	215	31,58	352	27,48
4.	Brak odpowiedzi	21	3,50	22	3,23	43	3,36
5.	Nie mam zdania	15	2,50	39	5,73	54	4,21
6.	Inne	16	2,67	7	1,03	23	1,80
	RAZEM	600	100,00	681	100,00	1281	100,00

Młodzież maturalna w 55,19% odpowiedzi uważa, że katecheza szkolna ma znaczący wpływ na ich życie moralne i religijne. Takie przekonanie deklaruje 62,67% odpowiedzi dziewcząt oraz 48,60% chłopców. Stanowi to dosyć znaczącą różnicę. Dla 7,96% odpowiedzi badanych katecheza szkolna ma minimalny wpływ, a dla 27,48% nie ma żadnego wpływu. 3,36% młodzieży nie udzieliło odpowiedzi na ten temat, 4,21% nie miało określonej opinii, a 1,80% wyrażało pojedyncze opinie. A oto jak w tym aspekcie wypowiadają się niektórzy respondenci:

DZIEWCZYNA, lat 18: *Nauka religii wpływa na mnie bardzo dobrze ponieważ dowiaduję się wiele ważnych rzeczy o swojej religii.*

CHŁOPIEC, lat 17: *Narzucanie mi zdania na siłę powoduje mój opór i znacznie zmniejsza moje zaangażowanie w naukę religii. Katecheza w ogóle nie wpływa na rozwój mojego życia duchowego. Trzymanie się sztywnych zasad zmniejsza moje możliwości intelektualne w tej kwestii.*

DZIEWCZYNA, lat 18: *Katecheza na mnie wpływa dobrze. Mówimy o ważnych rzeczach, np. czystości, małżeństwie. Rozmawiamy o tym, że życie każdego z nas układa się inaczej i wszystko może się zdarzyć. Katecheza skłania do refleksji i uczy kontaktów z innymi ludźmi.*

CHŁOPIEC, lat 18: *Katecheza wpływa bardzo dobrze na moje życie moralne i religijne, ponieważ podnosi je na wyższy poziom.*

DZIEWCZYNA, lat 19: *Dzięki katechezie łatwiej rozumiem mi Ewangelię, a także często po katechezach zastanawiam się nad swoją moralnością.*

CHŁOPIEC, lat 18: *Katechezy szkolne umacniają mnie w wierze, pozwalają zrozumieć to, dlaczego jestem katolikiem.*

9. Co sądzisz na temat pozalekcyjnych zajęć z religii służących Twojej moralnej i religijnej formacji?

L.p.	Kategorie	Dz.(N)	%	Ch.(N)	%	Razem (N)	%
1.	Są bardzo potrzebne	228	38,29	158	23,27	386	30,25
2.	Nie są potrzebne	255	42,71	342	50,37	597	46,79
3.	Nie mam zdania	44	7,37	95	13,99	139	10,90
4.	Brak odpowiedzi	21	3,52	27	3,98	48	3,76
5.	Inne	49	8,20	57	8,39	106	8,30
	RAZEM	597	100,00	679	100,00	1276	100,00

Większość odpowiedzi respondentów wyraźnie wskazuje na to, iż pozalekcyjne zajęcia z religii nie są im potrzebne (46,79% odpowiedzi). Tak sądzi 42,71% (odpowiedzi) dziewcząt i 50,37% chłopców. Natomiast 30,25% odpowiedzi respondentów wyraża potrzebę korzystania z takich zajęć (38,29% odpowiedzi dziewcząt) i (23,37% odpowiedzi chłopców). Bardziej takimi zajęciami zainteresowane są dziewczęta (38,29%) odpowiedzi, o wiele mniej chłopcy (23,27% odpowiedzi). 10,90% odpowiedzi ankietowanych nie ma wyrobionego zdania na ten temat, 3,76% nie udzieliło odpowiedzi, a 8,30% udzielało mało znaczące odpowiedzi. Warto prześledzić kilka wypowiedzi:

CHŁOPIEC, lat 19: *Myślę, że takie zajęcia byłyby przyjęte, choć mogą się przydać.*

DZIEWCZYNA, lat 18: *Sądzę, że to nie ma sensu, ponieważ mało kto chciałby chodzić na pozalekcyjne zajęcia. Istnieją bowiem inne zajęcia pozalekcyjne.*

CHŁOPIEC, lat 18: *Myślę, że jest to zły pomysł, gdyż młodzież nie lubi uczestniczyć w zajęciach pozalekcyjnych.*

DZIEWCZYNA, lat 18: *Sądzę, że pozalekcyjne zajęcia z religii są odpowiednie tylko dla osób chętnych poszerzyć swoją wiedzę.*

CHŁOPIEC, lat 19: *Każde zajęcia pozalekcyjne są dodatkowym elementem pogłębiania naszej wiary. Jeżeli możemy z czegoś takiego skorzystać to powinniśmy, aby nasz wiara stała się jeszcze głębsza.*

DZIEWCZYNA, lat 19: *Niepotrzebne są zajęcia pozalekcyjne z religii, ponieważ każda osoba może indywidualnie udać się do kapłana w każdej sprawie.*

10. Jakiej jest Twoja opinia na temat Twojej motywacji w kontekście uczęszczania na lekcje religii?

L.p.	Kategorie	Dz.(N)	%	Ch.(N)	%	Razem (N)	%
1.	Obowiązek	174	27,80	217	34,01	391	30,93
2.	Z potrzeby duchowej i zainteresowania	298	47,60	222	34,80	520	41,15
3.	Nie mam zdania	75	11,98	126	19,75	201	15,90
4.	Brak odpowiedzi	41	6,55	36	5,64	77	6,09
5.	Inne	38	6,07	37	5,80	75	5,93
	RAZEM	626	100,00	638	100,00	1264	100,00

30,93% (odpowiedzi) badanej młodzieży uważa, że na lekcje religii uczęszczają z obowiązku. Bardziej taką opinię wyrażają chłopcy (34,01% odpowiedzi)

niż dziewczęta (27,89% odpowiedzi). Dla 41,15% odpowiedzi respondentów uczęszczanie na katechazę szkolną wynika z potrzeby duchowej i zainteresowania. Bardziej w tym kontekście zmotywowane są dziewczęta (47,60% odpowiedzi) niż chłopcy (34,80% odpowiedzi). 15,90% (odpowiedzi) maturzystów nie ma zdania na ten temat, 6,09% nie udzieliło odpowiedzi, a 5,93% miało inne zdanie na ten temat. Potwierdzeniem tych deklaracji mogą być następujące odpowiedzi:

CHŁOPIEC, lat 18: *Nie ukrywam, że uważam lekcje religii za luźną. Chcę na nią chodzić jeśli lekcje prowadzone są interesująco, a nie tylko przepisywanie książek do zeszytu.*

DZIEWCZYNA, lat 19: *Uważam, że lekcje religii to mój obowiązek wobec Chrystusa. On sam nauczał i ludzie domagali się Jego słowa. Myślę, że skoro mam okazję i doskonałe warunki do słuchania i umacniania się według praw kościelnych, to powinnam z tego korzystać. Religia to swojego rodzaju kazanie, które pomaga mi formować sumienie, odnajdywać się w świecie, odróżniać dobro od zła. Jest to wspaniałe doświadczenie, które bardzo doceniam.*

CHŁOPIEC, lat 18: *Lubię chodzić na religię, ponieważ panuje tam przyjemna atmosfera. Poruszane są tam życiowe tematy na które lubię rozmawiać.*

DZIEWCZYNA, lat 18: *Jeżeli postawimy sobie za wzorzec Chrystusa niewątpliwie staniemy się lepszymi ludźmi. Jakby ludzie poszli w Jego ślady, przestałaby istnieć nienawiść, a my żylibyśmy w świecie o którym zawsze marzyliśmy.*

CHŁOPIEC, lat 18: *Religia motywuje mnie do działania i do modlitwy do Boga o lepsze stopnie. Jest pewnego rodzaju silnikiem, który napędza moją maszynę do pracy i starania się o swoją przyszłość jaką daje mi szkoła czyli: zdanie matury, podjęcie studiów, pracy, założenie rodziny.*

DZIEWCZYNA, lat 18: *Chodzę na lekcje religii jak na każde inne. Motywacją jest to, aby nie mieć opuszczonej lekcji oraz mieć zaliczony przedmiot.*

III. Podsumowanie i wnioski

Przeprowadzone badania empiryczne młodzieży maturalnej na próbie 1272 osób pozwalają dostrzec pewne prawidłowości i wysunąć wnioski. Poziom deklarowanej religijności u młodzieży nie zmienia się zasadniczo od kilkunastu lat. Ponad 75% badanych deklaruje się jako osoby bardzo religijne, religijne i średnio religijne. Deklaracja religijna badanych maturzystów stanowiła ważną informację w kontekście badania ich opinii wobec katechezy szkolnej. Od momentu ponownego wprowadzenia w Polsce lekcji religii do szkół kwestia poziomu i oceny katechizacji staje się zadaniem bardzo istotnym. Katecheza szkolna stała się też elementem integralnym procesu edukacyjnego i wychowawczego. Ma ona za zadanie zwłaszcza u ludzi młodych wzmacniać poczucie chrześcijańskiej tożsamości. Biorąc pod uwagę ten szczególnie aspekt Jana Paweł II uczył: *Żyjemy w trudnym świecie, w którym lęk rodzący się z tego, iż człowiekowi wymykają się z rąk i zwracają się przeciwko niemu najlepsze jego dzieła, rodzi klimat niepewności. W takim właśnie świecie katecheza powinna pomagać chrześcijanom, aby stali się „światłem” i „solą” (zob. Mt 5,13–16), ku własnej radości i posługiwaniu innym. Wymaga to bez wątpienia, aby katecheza umacniała chrześcijan w ich własnej*

tożsamości i aby sama była stale chroniona od napotykaných niejednokrotnie wątpliwości, niepewności i niedorzeczności³².

Warto podkreślić, iż w procesie tożsamości ważną rolę odgrywa religijność młodego człowieka. Katecheza szkolna pozwala w adekwatny sposób rozwijać tę sferę w relacji do sfery rozwoju intelektualnego i innych sfer. Maturzysta patrzy na siebie z innej perspektywy. Musi bowiem dostrzec w sobie obraz dorosłej osoby. Można zatem powiedzieć, iż kryzys tożsamości jest symbolicznym przejściem z okresu dzieciństwa do okresu dorosłości. Przeżywając taki kryzys, młodzież staje przed szansą doświadczenia na nowo siebie³³.

Katecheta powinien wiedzieć, że jego rola w procesie tożsamości jest nie mniej ważna niż rola nauczyciela. Jeżeli młody człowiek przeżywa kryzys tożsamości, to nie należy postrzegać go w kategoriach zagrożenia dla integralnego rozwoju człowieka. Należy raczej pomóc pozytywnie go rozwiązywać również w perspektywie religijnej. Wtedy to właśnie kryzys tożsamości staje się szansą rozwoju oraz podstawą i pierwszym krokiem ku pełnej dorosłości. Katecheta ma być dla młodzieży osobą godną zaufania. Praktyka psychologiczna i pedagogiczna wyraźnie wskazuje na to, iż ludzie, którzy mają w swoim otoczeniu zaufane osoby, do których mogą się zwracać ze swoimi troskami i problemami życiowymi, lepiej sobie radzą ze stresem i w mniejszym stopniu ponoszą jego negatywne skutki zdrowotne³⁴.

Katecheza szkolna ma nie tylko wymiar edukacyjny, ale także wychowawczy. W tym przypadku chodzi o wychowanie chrześcijańskie. Istotą takiego wychowania jest współdziałanie z łaską Bożą przy wyrabianiu w sobie prawdziwego i doskonałego chrześcijanina. Podstawowym celem katechezy szkolnej jest zatem kształtowanie w człowieku samego Chrystusa. Owocem wychowania chrześcijańskiego jest człowiek nadprzyrodzony, „człowiek nowy”, który konsekwentnie postępuje zgodnie z nauką i życiem Jezusa Chrystusa. Jest to osoba z „charakterem”, dla którego najważniejsze jest zachowanie sprawiedliwości i wierności Bogu³⁵.

Należy podkreślić, że katechizacja szkolna jest przede wszystkim formacją ludzką. Wymiarami takiej formacji jest osiągnięcie dojrzałości emocjonalno-uczuciowej, będącej wynikiem wychowania do prawdziwej miłości, kształtowanie

³² Jan Paweł II: Adhortacja apostolska *Catechesi tradendae*, dz. cyt., nr 56.

³³ J. Kurtyka – Chałas: *Kryzys tożsamości młodzieży – perspektywa psychologiczna*. W: *Kreowanie tożsamości szkoły*. Tom 3. Red. J. Kurtyka – Chałas, B. Komorowska. Lublin 2009 s. 428.

³⁴ P. Gawenda: *Sytuacje trudne młodzież*. W: *Wybrane zagadnienia wychowania szkolnego*. Red. M. Śniadkowski. Lublin 2008 s. 36.

³⁵ P. Mazur: *Szkice z pedagogiki pastoralnej*. T. 1. Lublin 2009 s. 43.

i rozwijanie wrażliwości na potrzeby drugiego człowieka³⁶. W tym kontekście należałoby zwracać uwagę na wychowanie do:

- umiłowanie prawdy, do prawości i rzetelności;
- szacunku wobec każdej osoby;
- poczucia sprawiedliwości;
- wierności danemu słowu;
- prawdziwego współczucia;
- systematycznego konsekwentnego postępowania, a zwłaszcza zrównoważonego sądu i zachowania³⁷.

Dyrektywy powyższe wynikają z dokumentów Kościoła na temat wychowania do formacji ludzkiej. W tym aspekcie można by dodać, iż formacja ludzka bierze pod uwagę następujące obszary życia:

- formację osądu rzeczywistości oraz refleksji nad sobą i akceptacji siebie;
- formację do relacji międzyosobowych;
- formację uczuciowości;
- formację do dojrzałego przeżywania płciowości;
- formację do wolności;
- formację sumienia moralnego;
- formację cech charakteru³⁸.

Biorąc pod uwagę powyższą specyfikę katechezy szkolnej warto wyciągnąć wnioski i podsumować podjęte w niniejszej publikacji badania maturzystów. Wbrew pewnym stereotypom, mówiącym o tym, iż młodzież nie akceptuje katechezy w szkole, uzyskane dane wskazują, iż ponad 70,00% maturzystów wyraża zadowolenie z faktu nauczania religii w szkole. Szkoła zatem jawi się jako najbardziej odpowiednia i naturalna instytucja do przekazywania treści wiary. Jedynie 10,14% respondentów uważa, że religia powinna być poza szkołą. Być może ta grupa młodzieży przyjmuje argumenty lewicowych środowisk politycznych, które uważają, że zamiast lekcji religii powinny być rozszerzone zajęcia z informatyki, ponieważ w ten sposób uda się zaoszczędzić na wydatkach, które idą na utrzymanie pomieszczeń szkolnych i pensji dla katechetów. Na opinię drugiej grupy respondentów ma wpływ również postawa rodziców. Ci bowiem uważają, że szkoła powinna być instytucją świecką, a na lekcje religii jest miejsce w kościele. Zdania na ten temat nie ma 10,29% maturzystów, co może oznaczać, iż

³⁶ P. M a z u r: *Formacja chrześcijańska w szkole katolickiej*. W: *Wybrane zagadnienia wychowania szkolnego – wokół wartości*. Red. P. M a z u r. Lublin 2007 s. 22–23.

³⁷ Tamże, s. 23.

³⁸ Zob. K. D y r e k: *Formacja ludzka do kapłaństwa*. Kraków 1999 s. 77–110 [za P. M a z u r: *Formacja chrześcijańska w szkole katolickiej*, dz. cyt., 2007 s. 23].

kwestia lekcji religii w szkole nie jest dla nich interesująca, bądź też poprzez „szum informacyjny” mają trudności z udzieleniem konkretnej odpowiedzi.

Bardzo budujące jest to, że 80,11% młodych ludzi uważa, że katecheza szkolna jest potrzebna, a tylko 13,68%, że nie jest potrzebna. Świadczy to o tym, iż maturzyści mimo swojego krytycznego stosunku do ludzi, instytucji i świata mają potrzebę zdobywania wiedzy religijnej. Badani uważają, że katecheza i formacja parafialna jest niewystarczająca, dlatego też istnienie katechezy szkolnej jest czymś niesłychanie ważnym i potrzebnym.

Należy podkreślić, iż maturzyści w kontekście krytycznego ustosunkowania się do nauki szkolnej dosyć pozytywnie wypowiadają się na temat poziomu katechizacji w ich szkołach. Aż 56,05% ankietowanych deklaruje, że katechizacja w ich szkole jest na wysokim poziomie, a 22,09% sądzi, że jest na poziomie średnim. Jedynie 11,80% młodzieży uważa, że katechizacja w ich szkole jest na niskim poziomie. Co do wymagań wobec katechezy bardziej surowi są chłopcy niż dziewczęta. Być może związane jest to z tym, że chłopcy traktują katechezę bardziej jako jeden z przedmiotów szkolnych, zapominając o tym, że katecheza szkolna ma także wymiar wychowawczy.

O znacznym zainteresowaniu katechezą szkolną świadczą liczne propozycje maturzystów co do tematyki, która powinna być podejmowana w ramach katechizacji. 14,25% odpowiedzi wskazuje, że tematem katechezy powinny być problemy związane z codziennym życiem, 7,71% z rodziną i małżeństwem, 22,42% religią i wiarą, 13,27% z moralnością, etyką seksualną i bioetyką oraz 5,99% demonologią, opętaniem i egzorcyzmami³⁹. Wskazuje to na fakt, że młodzież oczekuje od katechezy szkolnej podjęcia uniwersalnej refleksji nad zagadnieniami, nie tylko *sensu stricto* religijnymi, ale także moralnymi, społecznymi i psychologicznymi. W 13,90% odpowiedziach badani nie mieli zdania, co nie oznacza, że kwestia katechezy szkolnej jest im obojętna, być może odpowiada im realizowany program nauczania. Wydaje się jednak, że dla niektórych osób z tej grupy tematy katechezy są obojętne.

W środkach społecznego przekazu dosyć często pojawia się postulat, że młodzież zamiast religii chciałaby mieć etykę, bądź też możliwość wyboru pomiędzy lekcjami religii a etyką. Tymczasem 57,03% odpowiedzi wskazuje, iż lekcji religii nie da się zastąpić etyką. Tylko 20,94% odpowiedzi odnosi się do tego, że lekcje religii można by zastąpić etyką. Ciekawe jest jednak to, że wśród 11,95% odpowiedzi pojawia się sformułowanie *nie wiem*, a nawet występują stwierdzenia typu: *Nie wiem czym zajmuje się etyka*. Tylko 0,94% odpowiedzi jest za tym, aby w

³⁹ Ten obszar poddany był ubiegłorocznym badaniom maturzystów i został opublikowany w formie artykułu pt. *Kultury publiczności w świetle badań maturzystów z diecezji siedleckiej*. „Teologia Praktyczna”. T. 11: 2011 s. 51–75.

szkole były prowadzone równorzędnie lekcje religii i etyki. Młodzież zatem nie ma dostatecznej wiedzy co do problematyki, którą zajmuje się etyka.

Młodzież maturalna darzy dużym szacunkiem katechetów. Na to, iż katecheta dla młodych ludzi jest autorytetem i powiernikiem wskazuje 54,83% odpowiedzi, chociaż 32,38% odpowiedzi idzie w tym kierunku, że katecheta traktowany jest jako normalny nauczyciel. Przyczyną takiego stanu rzeczy jest fakt, iż młodzież za większy autorytet uważa osoby duchowne, księży i zakonnice niż osoby świeckie⁴⁰.

Istotne znaczenie w ocenie katechezy szkolnej mają odpowiedzi wskazujące na wpływ nauki religii na rozwój życia moralnego i religijnego młodzieży. Znaczący wpływ katechezy szkolnej określa 55,19% odpowiedzi, 7,96% wpływ minimalny, natomiast 27,48% odpowiedzi świadczy o tym, iż katecheza szkolna nie ma wpływu na życie moralno-religijne maturzystów. Pozytywny wpływ katechezy szkolnej uwidacznia się w obszarze lepszego rozumienia Pisma Świętego, prawd wiary, a także umocnienia w wierze.

Wydawać by się mogło, iż młodzież traktuje katechezę szkolną jako możliwość poszerzenia formacji religijnej prowadzonej w parafiach. Jednakże 30,25% odpowiedzi maturzystów wskazuje na potrzebę wprowadzenia dodatkowych, pozalekcyjnych zajęć z religii. Natomiast 46,79% odpowiedzi wyraża przekonanie, że zajęcia dodatkowe nie są potrzebne. Podobne znaczenie mają odpowiedzi z kategorii nie mam zdania (10,90%) oraz brak odpowiedzi (3,76%) i inne (8,30%).

Ostatnie pytanie ankiety odnosiło się do wyrażenia zdania na temat deklarowanej motywacji w aspekcie uczęszczania na lekcje religii. Głęboką motywację, jaką jest potrzeba duchowa i osobiste zaangażowanie odkrywa 41,15% odpowiedzi, 30,93% odpowiedzi określa motywację jako jeden z obowiązków szkolnych, zaś 15,90% odpowiedzi nie wyraża zdania, a 6,09% deklaracji nie ma odpowiedzi. Na kategorię inne wskazuje 5,93% odpowiedzi. Wydaje się, iż w tym przypadku mamy do czynienia z motywacją ukrytą czy też nieświadomą. Związane jest to z tym, że młodzież w innym deklaracjach wyraża duże zainteresowanie katechezą szkolną, a z drugiej strony ma trudności z zadeklarowaniem własnej motywacji. Motywacja nieświadoma może oznaczać, że nie wszystkie motywowane zachowania mogą być traktowane jako racjonalne, świadome lub zaburzone. Wiele z tych zachowań motywowanych jest przez czynniki nieświadome, działające poprzez sieć mechanizmów obronnych czy też symbolizację⁴¹.

⁴⁰ Świadczą o tym moje badania maturzystów, które zostały opublikowane w artykule pt. *Ksiądz – nauczyciel – psycholog w ocenie młodzieży klas maturalnych. Psychologiczne badania własne*. W: *Psychologia współczesna: oczekiwania i rzeczywistość*. Red. M. Ledzińska, G. Rudkowska, L. Wrona. Kraków 2005 s. 350–358.

⁴¹ A. B. Reber: *Słownik psychologii*. Warszawa 2000 s. 384.

Podsumowując, można by powiedzieć, iż empiryczne badania maturzystów zaprezentowane w niniejszej publikacji obalają szereg mitów oraz stereotypów społecznych na temat katechizacji szkolne w klasach maturalnych. Obraz katechezy szkolnej wyłaniający się z badań wskazuje, iż maturzyści generalnie odnoszą się bardzo pozytywnie do katechezy szkolnej. Pomimo krytycznej postawy, charakterystycznej dla ich wieku rozwojowego, w katechezie upatrują szereg elementów, które są dla nich znaczące w kontekście ich codziennego życia. Na koniec warto zwrócić uwagę, iż dziewczęta bardziej przejawiają pozytywne nastawienie wobec katechezy szkolnej niż chłopcy. Częściej też deklarują się jako osoby religijne. Przyczyn takiego stanu rzeczy upatrywać można w tym, że kobiety ze swojej natury są bardziej religijne i pobożne, a także bardziej tolerancyjne.